

MCU Khonkaen Campus
30th ANNIVERSARY

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
๓๐ หมู่ ๑ ต.โคกสี อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทร.๐-๔๓๒๘-๓๕๕๖-๗
www.mcukk.com

NIC 2016 The 3rd National
and the 1st International Conferences 2016

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon kaen Campus
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

NIC 2016

The 3rd National
and the 1st International Conferences 2016

“Integration of Buddhism with research to develop a sustainable society”

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3
และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1
“พุทธบูรณาการกับการวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน”

หน่วยงานเจ้าภาพร่วม Co-Hosts

28 March 2016

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon kaen Campus

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับนานาชาติครั้งที่ ๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เรื่อง “พุทธบูรณาการกับการวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน”

ร่วมกับ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสถาบันเครือข่ายอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ที่ปรึกษา	: พระโสภณพัฒนบัณฑิต, ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
	พระครูปริยัติธรรมวงศ์	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร
	อาจารย์จีระ ตรีเสนา	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
	อาจารย์พลเผ่า เพ็งวิภาศ	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
	อาจารย์บุญมา ทวีภักดิ์	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
	พระครูภาวนาโพธิคุณ, ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
	ดร.วิทยา ทองดี	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต

บรรณาธิการ : รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

กองบรรณาธิการ : พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. พระมหาสำราญ กम्मสุทฺโธ, ผศ.ดร.

พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ. พระมหาประกาศ อาภากรโ

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น ผศ.ดร.ชาญชัย ฮวดศรี

ดร.นาคพล เกินชัย ดร.สุรพล พรหมกุล ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูสกุล

ดร.นิรัช เรืองแสน ผศ.ดร.จรัส ลีกา อาจารย์นิเทศ สนั่นนารี

อาจารย์ชยันต์ บุญพิโย ดร.ปัญญา คล้ายเดช ดร.ธวัชรัตน์ แดงหาญ

อาจารย์นภกนก เมืองโคตร คุณสาริกา ไสวงาม

คุณจารุวรรณ ประวันเน

ศิลปะและรูปเล่ม : พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.สุรพล พรหมกุล

คอมพิวเตอร์ดีไซน์ : นายวัชรพงษ์ ผาบัจันดา และ พระมหาสุรินทร์ ปสิทธิเมธี

พิมพ์เมื่อ : มีนาคม ๒๕๕๙

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-300-210-5

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับนานาชาติครั้งที่ ๑
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

พิมพ์ที่ : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๓๒/๑๙๙ ถนนศรีจันทร์
ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๓๒๘-๖๘๙-๙๑ โทรสาร ๐๔๓-๓๒๘-๖๙๒
Email: klungpress@hotmail.com

➢ กฤษ โยทุม	๓๓๔
➢ ไผ่วรรณ ปริมาต	๓๔๓
➢ พระมหาอุดร ธมมปณฺโญ	๓๕๗
➢ พระครูปริยัติวิธานเมธี	๓๗๐
➢ พระมหาไถยน้อย ญาณเมธี	๓๗๙
➢ วันทณีย์ พรรณศรี	๓๘๗
➢ บุญชัย อาทิตยตั้ง	๓๙๗
➢ พระวินัยธรนรินทร์ จันทสโร (วรรณ)	๔๐๖
➢ อภิวัฒน์ พุทธจร	๔๑๓
➢ ดร.ณัฐกร ปังละอ	๔๒๐
➢ พระครูปลัดปริชา จิรนาโค (บัวผัด)	๔๒๒
➢ เสริมศักดิ์ สุขสุขะโน	๔๔๕
➢ พระมหาสมมาต ชุตินฺโด	๔๖๐
➢ พระครูสุตถาภรณ์พิสุทธิ์	๔๗๔
➢ เสนีย์ สรรพโส, พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, ผศ.ดร.	๔๘๘
➢ ชาลี ชื่นรัมย์	๕๐๓
➢ เสือ สัชชานนท์	๕๑๒
➢ ณัฐสันต์ นันทวัฒน์	๕๒๔
➢ พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ	๕๓๒
➢ พระปลัดสุระ ญาณธโร	๕๔๒
➢ พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ (ภักดีแสน), ดร.	๕๕๕
➢ เอกมงคล เพ็ชรวงษ์	๕๖๙
➢ ปณณวิชญ์ แสงหล้า	๕๘๐
➢ พระมหานพวิทย์ ขนดีโสภณ (นาเมือง), ดร.	๕๙๔
➢ Assoc.Prof. Wichian Chabootbuntharik, Dr. Ratch Sinthugoot	๖๐๔
➢ สมุทรา สงวนสิน	๖๑๙
➢ ดร.ทิพย์ภวิชัย ไสชาติ	๖๒๘
➢ พระครูภาวนาวิธานคุณ, ดร.	๖๔๔
➢ พระครูวรเจตติยาภิรักษ์	๖๕๓
➢ พ.ต.ท. ชุมพล เฟื่องศิริ	๖๖๑
➢ พระครูโอบาสกัลยาณธรรม, ดร.	๖๗๖
➢ พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี	๖๘๖
➢ พระมหาสังคม ชยนนโท	๖๙๖
➢ พระมหาสุเมธ ติติกโร	๗๐๙
➢ พระมหาแสงมะณี รูปสะอาด	๗๒๐
➢ พล.ต.ดร.ณัฐ สวาสศิริรัตน์	๗๓๐
➢ ประภร ประกัน	๗๔๔

➤ พระครูปลัดไพระพันธ์ ธรรมวุฑฺโฒ	๗๕๗
➤ พระครูพิศาลโพธิธรรม	๗๖๔
➤ พระครูวรคิตต์ธรรมภรณ์	๗๗๖
➤ พระครูโพธิธรรมานุศาสน์	๗๙๐
➤ พระครูวรวิจิตรสุนทร	๘๐๓
ภาคผนวก	๘๒๐

คำสั่ง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการประชุมวิชาการฯ

คำสั่ง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)

อุทยานการศึกษาในวัด : แนวคิดสู่การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
**Education Park in Temples: Temple Development to be Learning
Resources for Community**

พระมหาสังคม ชยนนโท

บทคัดย่อ

อุทยานการศึกษาภายในวัดเกิดจากแนวคิดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อประสงค์จะคัดเลือกวัดที่มีความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่ของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของพระภิกษุ สามเณรและประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยวางกรอบมาตรฐานไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับ วัดไว้อย่างชัดเจนถึง ๑๐ ด้าน เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านภายในวัด การจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร หลักธรรม คติธรรม หรือความรู้ทางวิชาการภายในวัด การจัดทำแผนพัฒนาวัด และการจัดการวัดให้มีความสะอาด ร่มรื่น และสวยงาม เป็นต้น อุทยาน การศึกษาในวัดจึงเป็นหลักการและวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ใน ปัจจุบันพบว่ามียุทธศาสตร์ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัดจะเน้นไปในลักษณะของการสร้าง แหล่งเรียนรู้ตามหลักภาวะ ๔ ได้แก่ การพัฒนาทางด้านกาย ศีลธรรม จิตใจ และปัญญา

คำสำคัญ : อุทยานการศึกษาในวัด, การพัฒนา, แหล่งเรียนรู้ของชุมชน

Abstract

The Education Park in Temples has been initiated by the National Office of Buddhism to select the temples of which their areas are ready to be improved to be used as learning resources for monks, novices and ordinary people. There are 10 standard frameworks designed to be performance approaches for temples e.g. establishment of folk museum inside the temples, provision of education for monks, novices and other people, publication of news, Dhamma principles, moral lessons, or academic knowledge. Temples have to do development plans and to organize and tidy surrounding areas to make them clean, shady and tidied etc. The Education Park in Temples will be basic principles and methods in developing temples for being learning resources for the community. Currently, there have been some temples selected for being the Education Park and those have contained the learning resources emphasizing on the 4 aspects which are development in physical, moral, mind and intellect.

Keywords: Education Park in Temples, Development, Learning Resources for Community

๑. บทนำ

ในอดีตคนไทยอาศัยวัดเป็นที่ฝึกอบรมศีลธรรมและศึกษาเล่าเรียนแก่บุตรหลานอีกทั้งพ่อแม่คนแก่เฒ่าและสตรีมารับฟังเทศนา เมื่อเจ็บป่วยก็มาอาศัยวัดเป็นที่รักษาพยาบาล ใช้วัดเป็นที่พักของคนเดินทาง ชาวบ้านใช้วัดเป็นที่พบปะสังสรรค์จัดงานเทศกาล และมหรสพ^๑ นับตั้งแต่รัฐบาลได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ ประเทศชาติได้พัฒนาก้าวหน้าเป็นแบบอย่างตะวันตกมากขึ้น ความสำคัญของวัดเริ่มลดน้อยลง กิจกรรมที่วัดเคยทำมาก่อนไม่ว่าจะเป็น การให้การศึกษา การรักษาพยาบาล การเป็นแหล่งฝึกฝนอาชีพ รัฐก็เข้ามาดำเนินการเองทั้งหมด^๒ ซึ่งถึงแม้จะเป็นผลดีในการสร้างความเจริญก้าวหน้า แต่ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนห่างเหินวัด ส่งผลทำให้วัดขาดการพัฒนาต่อเนื่อง จึงมีสภาพเสื่อมโทรม และพุทธศาสนิกชนก็คลายความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดและพระสงฆ์ลงตามลำดับ

ในปัจจุบันวัดหลายแห่งมุ่งที่จะพัฒนาด้านวัตถุและพัฒนาด้านอาคารสถานที่มากกว่าการที่จะพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษอบรม หรือการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน วัดจึงเป็นที่พึ่งเพียงด้านพิธีกรรมเท่านั้น มีวัดหลายแห่งที่มุ่งสร้างวัตถุมงคลเครื่องรางของขลัง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนไม่พยายามที่จะพึ่งตนเอง และเมื่อได้ปัจจัยก็จะนำมาพัฒนาสร้างวัดให้ใหญ่โตจนเกินความจำเป็นแต่การพัฒนาวัดมิได้เป็นไปในลักษณะของศีลธรรมของสงฆ์ จะเป็นเรื่องของเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของวัด การทุ่มเทพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่ ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนไม่สมบูรณ์ตามหลักของการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่เข้ามาบวชแล้วไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ไม่ได้เผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่สุจริตถูกทางสังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำ ประกอบกับยุคของการเปลี่ยนแปลงเป็นสมัยใหม่ มีการรับเอาวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มรูปแบบ จนละเลยคุณธรรมและจริยธรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม ประชาชนขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความประพฤติกุศลของพระภิกษุสงฆ์ก็ย่อหย่อนจากพระธรรมวินัย และเป็นที่ดีดิ่งแก่ผู้ที่ได้พบเห็น^๓

วัดในพระพุทธศาสนาของไทย มีอยู่จำนวนมากมายที่สามารถใช้เป็นสถานที่พัฒนาจิตวิญญาณประชาชนได้ปีละหลายล้านคน หากวัดนั้นๆ ได้รับการพัฒนา ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางชุมชน สามารถดึงดูดใจผู้ผ่านไปมาให้มีความรู้สึกว่ที่นี่มีความสุขที่สัมผัสได้ วัดจึงน่าจะเน้นบทบาทสนองตอบเป้าประสงค์ของพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนออกมาในฐานะผู้ให้ที่พึ่งพิงทางกายทางใจ ที่ไม่เพียงพัฒนาในด้านวัตถุและศาสนสถานเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมไปถึงการพัฒนาด้านบริหารศาสนบุคคล การศึกษาอบรม ศาสนสมบัติ และการสาธารณสงเคราะห์^๔ วัดจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า เพื่อเรียกความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนกลับมาอีกครั้ง

^๑มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑๗.

^๒กรมการศาสนา, การวิเคราะห์การจำแนกวัดออกเป็นกลุ่มตามระดับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^๓คะเนิงนิตย์ จันทบุต, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), บทนำ.

^๔กรมการศาสนา, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

กรมการศาสนาได้มองเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการที่จะสนองต่อความคาดหวังที่จะให้วัดทั้งหลาย ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม จึงได้เริ่มโครงการวัดพัฒนาตัวอย่างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เพื่อเป็นการยกย่อง ประกาศเกียรติคุณและให้การสนับสนุนวัดที่สามารถปรับปรุงวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้วัดเป็นประจำทุกปี ซึ่งในปัจจุบันมีวัดพัฒนาตัวอย่างทั่วประเทศมากกว่า ๒,๐๐๐ วัด แต่พบว่าบางวัดไม่สามารถดำรงรักษาสภาพของวัดพัฒนาตัวอย่างได้^๕

จากสภาพปัญหาพุทธศาสนาที่กำลังประสบวิกฤตศรัทธา ประกอบกับมาตรการในด้านศาสนาของกระทรวงศึกษาธิการ ตามนโยบายแนวทางการวิจัยทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) สนับสนุนให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจ และเป็นสื่อกลางในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน^๖ และการที่กรมการศาสนาได้รับอนุมัติให้บรรจุโครงการพัฒนาวัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙)^๗ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ว่าวัดพัฒนาตัวอย่างมีสภาพและปัญหาการดำเนินงานในการพัฒนาในด้านใดบ้าง ซึ่งวัดพัฒนาตัวอย่าง จะต้องสามารถระบุสภาพและปัญหาการดำเนินงานพัฒนาวัดออกมาอย่างชัดเจน เพื่อจะหาทางช่วยเหลือส่งเสริมการพัฒนาด้านนั้นๆ ให้มีสภาพเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างในทุกด้านอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาด้านใดที่วัดพัฒนาตัวอย่างได้ดำเนินการอย่างเด่นชัดอยู่แล้ว จะได้หาแนวทางส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างในโอกาสต่อไป และหากมีการเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างก่อนและหลังบรรจุโครงการพัฒนาวัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลจากการเปรียบเทียบก็จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานด้านการศึกษา พัฒนาปรับปรุงวัดให้เป็นที่ยังทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นแบบอย่างในการพัฒนาสังคมประเทศชาติต่อไป

๒. หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ออกประกาศเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ไว้ดังนี้

๑. เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเจ้าอาวาสของวัดนั้น ได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายและระบอบการปกครองที่ถูกต้องปฏิบัติตาม พระธรรมวินัยกฎ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม กฎหมาย กับได้ปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของทางราชการมาด้วยดี

๒. เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

๓. มีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า ๕ รูปเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี

๔. ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นและไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

๕. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน หรือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในวัด

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^๖กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายและแนวทางการวิจัยทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

^๗กรมการศาสนา, การวิเคราะห์การจำแนกวัดออกเป็นกลุ่มตามระดับการพัฒนา, หน้า ๒.

๖. จัดกิจกรรมทางการศึกษาและการเผยแพร่ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
๗. จัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ป้ายคติธรรมพุทธภาษิต หรือความรู้ทางวิชาการในวัด
๘. บริเวณวัดมีความสะอาดสงบร่มรื่น สวยงาม
๙. จัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง
๑๐. มีการจัดทำแผนผังวัดแสดงพื้นที่บริเวณวัดและอาคารเสนาสนะต่างๆ ในวัดและติดตั้งไว้บริเวณด้านหน้าวัด

๓. แนวคิดในการพัฒนาวัด

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้นนอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้วในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัดดังนี้^๕

๑. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมืองเช่นการสร้างวัดพระมหาธาตุ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมที่พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยพึงสั่งวรณ์และนิยมสร้างขึ้นเป็นประเพณี เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัยจังหวัดสุโขทัย

๒. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง สำหรับพระมหากษัตริย์จะทรงใช้เป็นที่พักพระบวรราชพิธีหรือพระราชกุศล ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวังเช่นวัดเจติยเจ็ดแถวจังหวัดสุโขทัย, วัดพระศรีสรรเพชญ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

๓. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล คตินิยมนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์เช่นวัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๔, วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๕, วัดพระราม ๙ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๙

๔. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในบริเวณที่เป็นนิวาสสถานเดิมของบุพการีของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์หรือคหบดี เพื่อเป็นการอุทิศกุศลบุญแห่งการถวายที่ดิน และการสร้างนั้นแต่ผู้ล่วงลับไปแล้วเช่นวัดไชยวัฒนารามจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าปราสาททองสร้างในนิวาสสถานเดิมของพระราชชนนี, วัดเฉลิมพระเกียรติจังหวัดนนทบุรีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง ณ ที่เป็นนิวาสสถานเดิมของพระอัยยิกา พระอัยกีของพระองค์

๕. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิงพระศพหรือพระบรมศพมาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในการรำลึกถึงบุคคลผู้นั้น รวมทั้งเป็นการอุทิศบุญแต่ผู้นั้นด้วยเช่นวัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดี ทรงสร้างขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวทอง

๖. สร้างขึ้นณที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญเช่นวัดมหาธาตุจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่พระรามาธิบดีทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ตกลง ณ ที่ตั้งวัดแห่งนี้

๗. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการเช่นการสร้างวัดคู่ฝั้วเมียอย่างวัดกุฎีดาว, วัดสมณโกฎ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดคู่ฝั้วเมียระหว่างพระเจ้าบรมโกศและพระมเหสี, วัดมกุฏกษัตริยารามและวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานครเป็นวัดคู่ฝั้วเมียระหว่างรัชกาลที่ ๔ และพระอัครมเหสี

หรือคติการสร้างวัดประจำเมือง อันเป็นคติที่สืบเนื่องมาแต่โบราณที่กรุงราชธานีจะต้องสร้างขึ้นไว้ให้เป็นที่ต้องมีทุกๆ ราชธานีที่ตั้งขึ้นใหม่มี ๔ วัด คือวัดมหาธาตุวัดพระเชตุพนวัดราชบูรณะและวัดราชประดิษฐ์

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗-๘๘.

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันหลัก ๓ ประเภทคือบ้าน วัด และวัง สถาบันทั้ง ๓ หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลาโดย “วัง” นั้นอยู่ในสถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็นเสมือนหนึ่งสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักรในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวยราษฎร์เป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐานสำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้นก็ดำรงอยู่ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยยะหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ “ราษฎร์” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามาใช้ในสังคมสมัยอยุธยาภายหลังและบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยิ่งมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นจนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎร์กลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าวนี้ไว้สำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดมหาธาตุถูกสถาปนาขึ้นด้วยชนชั้นปกครองทั้งสิ้นเนื่องจากต้องอาศัยกำลังและทรัพย์สินในการก่อสร้างจำนวนมากวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมในทางจิตใจของชุมชนกษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและซื่อสัตย์จงรักภักดีจากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยายอำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มาอาศัยการสื่อสารผ่านทางเจ้าอาวาสวัดต่างๆนี้โดยตรงนี้คือความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวังโดยสรุปแล้ววัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้คือ^๙

๑. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน
๒. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน
๓. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา
๔. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม
๕. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม

๑) เป้าหมายในการพัฒนาวัด เป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นนโยบายของกรมการศาสนา คือการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้นวัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้โดยลำดับ

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนหรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด
๒. จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด
๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการและความจำเป็นให้มากที่สุด^{๑๐}

๒) แนวทางการพัฒนาวัด การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนพอจะสรุปออกเป็นแนวทางได้ดังนี้

๑. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน ทำให้เกิดความ ห่วง แหวน รัก และจะช่วยกันดูแลรักษา

^๙เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, วัดในกรุงเทพมหานคร, หน้า ๒๕๒-๒๕๘.

^{๑๐}พระราชสุทธินาถมณฑล (เจริญจิตตโม), "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี, หน้า ๑๔, (อัตถ์สำเนา).

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมายเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจและเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นโดยบริเวณวัดจะต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศลศึกษาพระธรรมวินัยและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดควรเป็น แกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ มีการรณรงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่าวัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓) สภาพแวดล้อมของวัด การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญจึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆ ของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อนได้แก่

๑. สงฆ์คือพระภิกษุสามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัย ใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปเพื่อความสะดวกในการปกครองและการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่างๆ

๒. สมณธรรมคือการทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัยควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแล ให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้นๆ อย่างครบถ้วน

๓. สวัสดิการคือปัจจัยอำนวยความสะดวกควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกับสมณเพศ

๔. เสนาสนะคือที่อยู่อาศัยควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่สิ่งใดต้องบูรณะสิ่งใด ควรสร้างเพิ่มเติมและควรจัดให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความเรียบร้อยสวยงาม

๕. สมบัติของวัดหมายถึงทรัพย์สินต่างๆ ที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์เช่นเครื่องพิมพ์ดีดเครื่องขยายเสียงภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่นจาน ช้อน รวมถึงอาคารเสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

๖. สังฆาธิการกิจคือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆ อาจมอบหมายพระสงฆ์ รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทำงานสารบรรณทำหน้าที่เป็นเลขานุการหรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

๗. สัปบุรุษคือชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัดศิษย์วัดและแม่ชีควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัดเพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆ ของวัดได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

๘. สาธารณสงเคราะห์คือการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนซึ่งได้แก่การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนเช่นห้องสมุดตู้ยาศาลาพักผ่อนบ่อน้ำรวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่นการแสดงธรรมการตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้วสิ่งใดควรจะทำบริการขึ้นอีกเพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน^{๑๑}

๔) แนวทางการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบการพัฒนาวัดไว้ ๖ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ การสาธารณูปการ การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๑.๑ บริเวณวัด ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นระเบียบเรียบร้อยโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆดังนี้

๑.๑.๑ ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่มีความสง่างาม

๑.๑.๒ แผนผังติดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจนแสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆภายในวัดชัดเจน

๑.๑.๓ ป้ายแผ่นแปะกิจกรรมต่างๆของวัดแสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัด

๑.๑.๔ ป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

๑.๑.๕ ป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติข้อมูลต่างๆของวัด

๑.๑.๖ ป้ายคติธรรมพุทธภาษิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือออกคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด

๑.๑.๗ มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๑.๒ การปรับปรุงพัฒนาดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด

๑.๒.๑ บริเวณวัดสงบร่มรื่น

๑.๒.๒ มีการจัดบริเวณวัดสถานที่ที่เป็นระเบียบ

๑.๒.๓ มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

๑.๒.๔ มีบริเวณปลูกดอกไม้ไม้ประดับเพื่อความร่มรื่นสวยงาม

๑.๒.๕ มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๑.๓ ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆ

๑.๓.๑ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด

๑.๓.๒ ความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัยใช้ประโยชน์หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

^{๑๑} พระธรรมวรานายก (โอภาส นิสฺสิตฺตเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๔๕.

^{๑๒} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๓.

๑.๔ วัดมีสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะต่างๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาดมั่นคงแข็งแรง

- ๑.๔.๑ อุโบสถ
- ๑.๔.๒ กุฏิ
- ๑.๔.๓ ศาลา
- ๑.๔.๔ เมารุ
- ๑.๔.๕ วิหาร
- ๑.๔.๖ ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์
- ๑.๔.๗ ถนนและทางเท้าภายในวัด
- ๑.๔.๘ เจดีย์
- ๑.๔.๙ รั้ววัด/กำแพงวัด

๑.๕ การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัดโดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบได้แก่

- ๑.๕.๑ การจัดทำบัญชีการเงินของวัด
- ๑.๕.๒ การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด
- ๑.๕.๓ การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด
- ๑.๕.๔ การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด

หมวดที่ ๒ ด้านการปกครอง การดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครองมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๒.๑ การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด

- ๒.๑.๑ มีระเบียบปฏิบัติกิจกรรมพระภิกษุสามเณร
- ๒.๑.๒ มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด
- ๒.๑.๓ มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด

วัด

๒.๒ มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

๒.๒.๑ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ

- ๒.๒.๒ จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๒.๓ จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน
- ๒.๒.๔ จัดทำสมุดเยี่ยม

๒.๓ การพัฒนาและสวัสดิการ

- ๒.๓.๑ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๓.๒ มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๓.๓ มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ
- ๒.๓.๔ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๓ ด้านการศาสนศึกษา การดำเนินการด้านการศาสนศึกษามีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๓.๑ การจัดการ/จัดให้มีเพื่อการศาสนศึกษา

- ๓.๑.๑ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด
- ๓.๑.๒ จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด
- ๓.๑.๓ จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา
- ๓.๑.๔ จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๓.๑.๕ จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

๓.๒ การส่งเสริมการศาสนศึกษา

- ๓.๒.๑ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม
- ๓.๒.๒ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
- ๓.๒.๓ ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๔.๑ การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมชมรมต่างๆในวัด

- ๔.๑.๑ จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์
- ๔.๑.๒ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม
- ๔.๑.๓ จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ
- ๔.๑.๔ จัดตั้งชมรมต่างๆเพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๔.๒ การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์

๔.๒.๑ ส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการ
ต่างๆ

๔.๒.๒ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ

๔.๒.๓ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆให้แก่เด็กยากจนหรือ

ผู้ด้อยโอกาส

หมวดที่ ๕ ด้านการเผยแผ่ การดำเนินการด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๕.๑ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วัมาฆบูชาวันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา เป็นต้น

- ๕.๑.๑ การทำบุญตักบาตร
- ๕.๑.๒ การแสดงธรรมเทศนา
- ๕.๑.๓ การจัดปฏิบัติธรรม
- ๕.๑.๔ การเวียนเทียน
- ๕.๑.๕ การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

- ๕.๒.๑ การทำบุญตักบาตร
- ๕.๒.๒ การแสดงธรรมเทศนา
- ๕.๒.๓ การจัดปฏิบัติธรรม
- ๕.๒.๔ การเวียนเทียน
- ๕.๒.๕ การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๕.๓ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น

๕.๓.๑ ทำบุญตักบาตร

๕.๓.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๓.๓ ปฏิบัติธรรม

๕.๓.๔ กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี

๕.๓.๕ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/

ท้องถิ่น

**๕.๔ การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณรเช่นในโรงเรียน
หน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ**

**๕.๕ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาเช่นเป็นพระธรรมทูตพระ
วิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศเป็นต้น**

**๕.๖ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนาเช่นวิทยุชุมชนการแจก
หนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าวเป็นต้น**

**๕.๗ ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนาเช่นมุมหนังสือ/ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนา
สุภาสิตเป็นต้น**

**๕.๘ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไปเช่น
โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนบวชนกขัมมจารีณิกายคุณธรรมฯลฯ**

**หมวดที่ ๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์มีแนว
ทางการดำเนินการดังนี้**

๖.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่างๆแก่ประชาชน

๖.๑.๑ การสงเคราะห์ผู้ยากไร้

๖.๑.๒ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ

๖.๑.๓ การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน

๖.๑.๔ การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ

๖.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุนด้านการสาธารณสงเคราะห์

๖.๒.๑ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ

๖.๒.๒ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล

๖.๒.๓ การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน

๖.๒.๔ การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ

๖.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๖.๓.๑ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ

๖.๓.๒ วัดส่งเสริม/สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๖.๓.๓ วัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์

พระพุทธศาสนา

๖.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ

๖.๔.๑ วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน

๖.๔.๒ ส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาวัดนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน และควรส่งเสริมให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับจากสังคม โดยบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานต่อไป

๔. การสร้างแหล่งเรียนรู้ภายในวัด

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ สถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน^{๑๓} นอกจากนี้ยังหมายถึง เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นศูนย์กลางของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน^{๑๔}

พระราชปริยัติวิมล (ทองดี ฐิตายุกโก) กล่าวว่า แนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนควรปฏิบัติดังนี้^{๑๕}

๑. ควรพัฒนาวัดให้ประชาชนในชุมชนโดยรวมหรือรอบวัดเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และช่วยกันรักษา คือ ควรบริหารวัดให้มีความหมายมั่นเพื่อการปฏิบัติธรรม และบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านหรือทำวัดให้เป็นสถานที่สร้างสุขบรรเทาทุกข์ของประชาชน

๒. ควรพัฒนาวัดเพื่อให้ประชาชนยอมรับร่วมกันตลอดเวลาว่าวัดและชุมชนคือหน่วยแห่งการพัฒนาที่สำคัญของประชาชน สังคม และประเทศชาติ โดยวัดและชุมชนนี้ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ กล่าวคือวัดซึ่งเป็นสถานที่พระภิกษุสามเณรอยู่อาศัยในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและปฏิบัติธรรม หลังจากนั้นพระภิกษุสามเณรก็จะนำความรู้ในพระพุทธศาสนาไปบอกกล่าวแก่ประชาชนทั่วโลก

๓. ควรพัฒนาวัดให้เป็นหลักในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรของเอกชนและราชการ เพื่อการจัดกิจกรรมของสังคม และเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมการสร้างอาชีพ เพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชน

เจ้าอาวาสหรือผู้นำของชุมชนจะต้องจัดทำแผนพัฒนาชุมชนร่วมกัน ตลอดทั้งมีแผนในการปฏิบัติงานอย่างละเอียด มีการติดตามผลงานและประเมินผลในแต่ละโครงการหรือกิจกรรมด้วย ซึ่งกิจกรรมหรือโครงการที่นับว่าเป็นหลักจริงๆ ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนมีอยู่ ๒ ส่วน คือ

^{๑๓} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุภชินนิญค์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๕} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 'วัดพัฒนา' ๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

๑. กิจกรรมเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาวัตถุ ประกอบด้วย สร้างสวนป่า “ปอดชุมชน” ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์บริการข่าวสารข้อมูล (หอกระจายข่าว) การจัดวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น ภูมิปัญญาไทย “สวนสมุนไพรในวัด” การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ ธนาคารข้าว กองทุน มูลนิธิ การจัดตั้งคลังปัจจัยสี่ การสร้างที่ฌาปนกิจของชุมชน เป็นต้น

๒. เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาจิตใจหรือคุณธรรม ประกอบด้วย การทำวัตรสวดมนต์ การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดตั้งศูนย์อบรมและปฏิบัติธรรม การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดตั้งศูนย์วิทยบริการ (ห้องสมุดประชาชน เอนกประสงค์) การจัดงานประเพณีท้องถิ่นในวัด การจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม และการจัดงานพิเศษในวันสำคัญของไทย เป็นต้น

การจัดกิจกรรมหรือโครงการในแต่ละครั้งซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างวัดและชุมชนนี้ วัดและชุมชนจะต้องร่วมมือกันกำหนดขอบเขต วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางในการดำเนินงานไว้ด้วย

๕. บทสรุป

การจากพัฒนาอุทยานการศึกษาภายในวัด นำไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วยรูปแบบที่ ๑ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาร่างกาย (กายภาวนา) Learning center for Body development กลยุทธ์การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการลานวัด ลานกีฬา โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติกิจกรรมบริหารกายบริหารจิตเชิงพุทธ (โยคะ, อบสมุนไพรร, เต้นแอโรบิค, นิ่งสมาธิ เป็นต้น)กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชนตัวชี้วัดของโครงการ ได้แก่ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้นรูปแบบที่ ๒ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาศีลธรรม และสังคม (ศีลภาวนา) Learning center for Morality and Social development กลยุทธ์การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักวิถีพุทธ กลยุทธ์การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในวัด กิจกรรมปราชญ์ชาวบ้าน สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมวิถีธรรม วิถีไทย วิถีพุทธ โครงการพัฒนาสัมมาอาชีพ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนภายในวัด กิจกรรมผักสวนครัวรั้วกินได้และ กิจกรรมการจัดสวัสดิการผู้ด้อยโอกาส จัดตั้งศูนย์ประสานงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โครงการหมู่บ้านสีขาว กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง โครงการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตัวชี้วัดของโครงการ ได้แก่ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาด้านศีลธรรมและสังคม จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และจำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจเพิ่มมากขึ้นรูปแบบที่ ๓ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) Learning center for Mind development กลยุทธ์การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ปฏิบัติธรรมตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่โครงการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมเรียนรู้วิถีความเป็นชาวพุทธ (โฮมสเตย์ประจำวัด) กิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ปฏิบัติธรรมวันพระ หรือวันเสาร์ วันอาทิตย์ กิจกรรมสร้างสำนึกถึงผู้มีพระคุณ กิจกรรมลานวัดลานใจ กิจกรรมพ่อแม่พาลูกเข้าวัด

ตัวชี้วัดของโครงการ ได้แก่ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรม ปฏิบัติธรรมรูปแบบที่ ๔ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) Learning center for Wisdom development กลยุทธ์การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรตามหลักวิถีพุทธกิจกรรม/โครงการ ได้แก่โครงการจัดตั้งห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาที่สามารถศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร โครงการจัดตั้งห้องนิทรรศการ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โครงการห้องเรียนในโลกกว้าง โครงการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดที่เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชน โครงการหอกระจายข่าววิทยุสื่อสารทางด้านพระพุทธศาสนา โครงการมัคคุเทศก์น้อย กิจกรรมอุทยานการศึกษาภายในวัด ตัวชี้วัดของโครงการ ได้แก่ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีพึงพอใจต่อการใช้บริการศึกษาค้นคว้างานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาส่วนผู้ได้รับผลประโยชน์จากรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ก็คือประชาชนในชุมชนนั่นเอง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. การวิเคราะห์การจำแนกวัดออกเป็นกลุ่มตามระดับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- กรมการศาสนา. วัดพัฒนา ๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.
- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภานุรักษ์, ๒๕๕๑.
- กระทรวงศึกษาธิการ. นโยบายและแนวทางการวิจัยทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วัดพัฒนา' ๕๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.
- คะนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.
- พระธรรมวราญก (โอภาส นินฺตติเมธี). "การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน" ในธรรมปริทัศน์ ๔๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญจิตฺตมโ). "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี, หน้า ๑๔, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.